

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

***ПРОЕКТУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ***

Монографія

Hameln, 2018

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У СВІТЛІ НОВИХ ВИМОГ ДО РОЗРОБКИ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

ТРУБАВІНА І. М.

*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи ХНПУ імені Г.С. Сковороди*

ЦИБУЛЬКО Л. Г.

*доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»
e-mail: luda.czibulcko@gmail.com*

У розділі проаналізовано поняття: «професійна компетентність» та «загальні компетентності». Розглянуто, яким чином загальні компетентності можуть бути сформовані через застосування відповідних змісту, методів і форм навчання у закладі вищої освіти. Відзначено, що загальні компетентності вимагають не тільки знання основ професій, а й творчого мислення, креативності, життєвих вмінь та навичок.

Ключові слова: професійна компетентність, загальні компетентності, соціальний педагог, методи навчання, форми навчання, вміння та навички, самостійна робота, евристичні методи навчання.

The concept of «professional competence» and «general competences» are analyzed in the section. The way of forming of general competences by using of suitable content, methods and forms of education in the institution of higher learning is considered as well. It is noted, that the general competences require not only knowledge of the basics of the profession, but creative thinking, creativity, life skills and experience too. For the purpose of forming the above-mentioned competences

such provisions for organizing exercises in a higher educational institution are intended:

1. The learning process should be focused on the formation of creativity and creative thinking, life skills.

2. The learning process should be educating one.

3. The training should simulate the real conditions of professional activity and focus on the multidisciplinary environment and multiculturalism, it should morally and academically well-behaved by all its participants.

All of these findings resonate with the law on higher education of Ukraine and konkretisiert it.

Among the disclosed methods and forms of learning that can contribute to the formation of General competences, the priority is independent work of students and heuristic teaching methods. Competence-based approach requires support in training for the professional duties and professional tasks of the future social pedagogues.

Therefore, formation of General competences of the future social pedagogues. in the institution of higher education is relevant in the context of the new requirements for the development of educational programs and possible under certain conditions the content of education and appropriate ensure training of modern teachers.

Formation of general competences of future social pedagogues in the light of new demands concerning educational programs elaboration.

Key words: professional competences, social pedagogue, general competences, teaching methods, skills and experience, independent work, heuristic teaching methods.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Професійна компетентність – вимога часу і завдання вищої освіти в контексті компетентнісного підходу (Закон України «Про вищу освіту»). Цей закон передбачає, що випускник повинен володіти набором компетентностей, у т. ч. загальних, які формуються

під час вивчення не однієї навчальної дисципліни, а протягом тривалого часу і комплексу дисциплін. У той же час досвіду їх формування в навчальному процесі у викладачів ще немає. Кожен з викладачів працював раніше в руслі свого предмету і орієнтувався на професіограму випускника. Сьогодні є потреба уточнити ці компетентності і визначити можливості формування загальних компетентностей у закладі вищої освіти, зокрема, щодо майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемі компетентнісного підходу у закладах вищої освіти приділяли увагу багато науковців. В. Г. Кремень визначає професійну компетентність як динамічне поєднання знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей. Він зазначає, що розвиток компетентностей є метою освітніх програм. При цьому компетентності формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах [2, с. 8]. Ці компетентності можуть бути професійним (фаховими), загальними [2]. Серед останніх виділяють: 1. Інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та лінгвістичні здатності); 2. Міжособистісні (навички спілкування, соціальна взаємодія та співпраця); 3. Системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань, здатність планування змін для удосконалення систем, розроблення нових систем) [2, с. 10]. Ці компетентності відбивають єдині думки викладачів, студентів та роботодавців. Їх формування здійснюється цілеспрямовано під час вивчення всіх циклів дисциплін і на практиці. Вони є важливими для всіх фахівців з вищою освітою. Це означає, що на їх формування впливає не тільки зміст, а й методи і форми навчання у закладі вищої освіти. Це твердження узгоджуються з класифікацією принципів навчання В. І. Лозової [1] поділом на ті принципи навчання, які визначають зміст навчання, і на ті, які визначають процес навчання. Ми розглянемо, як загальні компетентності можуть бути сформованими через застосування адекватних загальним компетентностям змісту, методам і формам навчання у закладі вищої освіти.

Формулювання цілей (постановка завдання). Метою дослідження є визначення можливостей формування загальних компетентностей у майбутніх соціальних педагогів в процесі навчання у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У результаті обговорення та вдосконалення кінцевий конкретизований варіант список компетентностей за В. Г. Кременем включає такі 30 загальних компетентностей:

1. Інструментальні компетентності: Здатність до аналізу і синтезу. Здатність до організації і планування. Базові загальні знання. Засвоєння основ базових знань з професії. Усне і письмове спілкування рідною мовою. Знання другої мови. Елементарні комп'ютерні навички. Навички управління інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел). Розв'язання проблем. Прийняття рішень.

2. Міжособистісні компетентності: Здатність до критики та самокритики. Взаємодія (робота в команді). Міжособистісні навички та вміння. Здатність працювати в міждисциплінарній команді. Здатність спілкуватися з експертами з інших галузей. Позитивне ставлення до несхожості та інших культур. Здатність працювати в міжнародному середовищі. Етичні зобов'язання.

3. Системні компетентності. Здатність застосовувати знання на практиці. Дослідницькі навички і уміння. Здатність до навчання. Здатність пристосовуватись до нових ситуацій. Здатність породжувати нові ідеї (креативність). Лідерські якості. Розуміння культури та звичаїв інших країн. Здатність працювати самостійно. Планування та управління проектами. Ініціативність і дух підприємництва. Турбота про якість. Бажання досягти успіху [2, с. 10–14].

З цього переліку можна зробити кілька важливих висновків. Розглянувши перелік загальних компетентностей, відзначимо, що вони вимагають не тільки знання основ професії, а й творчого мислення, креативності і життєвих умінь та навичок. Це третій компонент змісту освіти за І. Я. Лернером (досвід творчої діяльності) [1], який досі був в освітніх програмах в якості побажань без

конкретної характеристики «знати та вміти», бо творчість для кожного різна. Зараз творче мислення вже вимагається як результат навчання у закладі вищої освіти. Наступний акцент в компетентностях – акцент на життєвих вміннях (прийняття рішень, комунікативні, критичного мислення, управління собою і вплив на інших), яким також досі ніхто не навчав у закладах вищої та середньої освіти. Це вміння, які потрібні для життя, навчання і роботи вміння, але їх сформованість у кожної людини – різна. Їх потрібно формувати ще в школі, але в проекті української нової школи їх немає. Випускники не отримують ці вміння під час навчання у середній школі, вони набуваються емпіричним шляхом. Тому сьогоденні студенти – це люди з різним життєвим досвідом і характером, і саме тому потрібен студентоцентризм (В. Г. Кремень, 2015), який передбачає перш за все опору на власний пізнавальний, соціальний, життєвий досвід студента і врахування його в навчанні нарівні з потребами студентів в навчанні. Наступний висновок полягає в необхідності виховуючого навчання у закладі вищої освіти – для формування якостей фахівця, який здатен повести за собою інших працівників, бути лідером – на основі фаховості і розвинутих особистих якостей, які дозволяють приймати рішення і брати на себе відповідальність за них. До того ж відзначається етика фахівця як необхідність в будь-якій професійній діяльності для етичного прийняття рішень і відповідальності за них. Це також є наголошенням на виховному характері процесу навчання.

Ці висновки дозволяють сформулювати такі положення для організації навчання у закладі вищої освіти для формування загальних компетентностей:

1. Процес навчання повинен бути спрямований на формування креативності і творчого мислення, життєвих умінь.
2. Процес навчання повинен бути виховуючим.
3. Процес навчання повинен імітувати реальні умови професійної діяльності та орієнтуватися на мультидисциплінарне середовище і полікультурність, бути етичним і академічно доброчесним з боку всіх його учасників.

Усі ці висновки перекликаються з законодавством про вищу освіту України і конкретизують його.

Розглянемо, як методи і форми навчання можуть сприяти формуванню загальних компетентностей через вищезазначені акценти. Якщо говорити про формування творчого мислення і креативності, доцільними будуть методи самостійної роботи, методи проблемного навчання, методи і прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів, сучасні методи обговорення проблем – світове кафе, жива бібліотека, а також професійні дискусії, експерименти, які дозволяють набути досвіду висування гіпотез для рішення проблем та їх перевірки, досвіду поглянути на проблему з різних боків, визначати недоліки і переваги запропонованих рішень з різних позицій, знайти проблему і побачити її, самостійно обґрунтувати і перевірити шлях вирішення проблеми і довести його теоретично та експериментально. Саме це повинно стати арсеналом роботи викладачів закладів вищої освіти для підготовки фахівця, який відповідає сучасним вимогам.

Найефективнішим методом роботи над собою є самостійна робота як «робота за завданням викладача в спеціально відведений час, під його контролем і з включенням результатів в навчальний процес». Найкраще навчатися на власному досвіді і з його використанням з позицій андрагогіки. Тому ми застосовували для організації самостійної роботи зі студентами з педагогіки та основ педагогічної майстерності такі методи: вправи на рефлексію та аналіз, на теоретичний аналіз, порівняння повне і неповне, на аналогію, конкретизацію, розв’язання педагогічних ситуацій, спогади, перенос набутих знань і вмінь в нову ситуацію, актуалізацію власного дитячого, можливо, вже і батьківського, і педагогічного досвіду, синтез, вентиляцію, опис. При включенні в заняття результатів самостійної роботи використовувалося консультування, бесіда та фасилітація. Отже, бачимо необхідність поєднання суто педагогічних, психологічних методів та методів соціальної роботи в навчанні сучасних студентів, що зумовлено їх віковими, професійними, особистими особливостями та проблемами, які в них виникають під час навчання.

Нами пропонувалися також завдання для самостійної роботи студентів в контексті викладеного як приклад:

– прочитати перелік педагогічних джерел з теорії та практики педагогічної майстерності, зокрема, «Педагогічну поему» А. С. Макаренка та «Сто порад вчителів» В. О. Сухомлинського. Завдання – прочитати ці книги з точки зору прийомів педагогічної техніки великих педагогів (культура мови, техніка мови, вміння говорити, вміння керувати своїм станом та впливати на інших, порівняти їх у великих педагогів, відібрати для себе корисне і близьке);

– прочитати книгу Я. Корчака «Як любити дітей» і подивитися на себе, проаналізувати себе з точки зору дітей – поведінки, мови, завдань дітям (чи сподобаються вони дітям?), спробувати перебудувати свою поведінку і мову відповідно до очікувань і сприйняття дітей;

– записати свої уроки на відео і проаналізувати себе на предмет своєї педагогічної техніки та її недоліків: жести і слова – паразити, помилки в спілкуванні, в русі, використанні дистанції тощо. І подумати – як і що можна зробити краще, від чого в собі краще відмовитися, а що ще треба розвинути і сформувати;

– проаналізувати свої враження від роботи з дітьми: що вдалося зробити, що – ні і чому, які емоції викликала поведінка дітей, чи вдалося стримати свої небажані емоції, чи вдалося керувати своїм емоційним станом, що саме викликало такі емоції тощо;

– згадати свій власний досвід навчання у школі – які вчителі подобалися і чому, як прийоми і методи вони застосовували для впливу на учнів і керування своїм станом, в якому вбранні вони ходили на роботу і як його сприймали учні; проаналізувати свій власний гардероб на предмет позитивного сприйняття клієнтами і акцентуації їх уваги не на одязі, а на тому, що і як говорить педагог; проаналізувати свої спогади від впливу педагогів – що сприймалося, а що – ні і чому, що не подобалось і чому, що не працювало і чому; спитати у власних дітей, що їх дратує у їх вчителях, манері поведінки, розмові, одязі, рухах;

– кожного дня записувати свої враження від роботи з дітьми, відзначати свій настрій до і після роботи спеціальними позначками, фіксувати свої емоції

та почуття, аналізувати, що вплинуло найбільше на настрій, добирати ефективні вправи для його корекції, заспокоєння;

- визначати свої втрати часу кожного дня – через хронометраж дня, планування роботи і аналіз виконаного і невиконаного, організацію себе через застосування методів матриці Ейзенхаера і гнучкого планування тощо.

- визначення своїх сильних і слабких сторін як педагога: на основі рефлексії та самоаналізу, тестування спрямованості особистості, порівняння власної діяльності з структурою педагогічної майстерності (що сформовано, що – ні), з досвідом великих педагогів написання плану роботи над собою на рік і на 5 років в контексті розвитку себе як особистості вчителя та за структурою педагогічної майстерності, визначення заходів і вправ для роботи над собою в цих напрямках.

Для формування творчого мислення, креативності і позитивної мотивації до навчання використовуємо евристичні методи навчання, котрі, як і інші методи проблемного навчання застосовуються для створення і розв'язання в навчальному процесі проблемних ситуацій між теорією та практикою, різними теоріями, між різними фактами, сучасним і минулим досвідом. Особливістю цих методів є те, що викладач сам ставить проблему і на окремих етапах її рішення залучає до розв'язання студентів. Вони можуть висувати гіпотезу, її перевіряти, порівнювати результати перевірки тощо. Саме з цих причин вони є доцільними для застосування у ВНЗ, коли треба навчити студентів самостійному пошуку знань і немає на це часу. Такий собі варіант реалізації виховуючого навчання, адже людина отримує ті якості і властивості, які притаманні тій діяльності, яку вона найчастіше виконує. Розкриємо, які ж методи можна віднести до евристичних, що можна використовувати у процесі навчання у ВНЗ. Це такі методи [6,7]: метод контрольних питань, евристичної бесіди, аналогії, інверсії, колективного блокноту, морфологічного і функціонального аналізу, мозкової атаки, синектики, дискусій. Такі методи часто використовуються в кризовому менеджменті, менеджменті кризових ситуацій, коли запрошуються команди фахівців, які можуть вивести підприємство з кризи і налагодити його роботу. Відзначимо відмінність

евристичних методів навчання від професійного розв'язання проблемних задач кризовим менеджером: в кризовому менеджменті важливо будь-що розв'язати проблему і ролі учасників залежать від досвіду і підготовки, вони відбираються з метою швидкого розв'язання задач, важлива підготовка до рішення подібних завдань кожним учасником команди, ролі розподіляються в залежності від особливостей мислення раз і назавжди (критик чи генератор ідей). У процесі ж навчання учасники рішення подібних проблем повинні всі навчитися більшою чи мірою такому пошуку, досвіду в кожного студента ще замало, а особливості мислення не враховуються: всі будуть вчитися і критиці, і генерації.

Відзначимо, що евристичні методи навчання в своїй більшості стають евристичними за таких педагогічних умов:

1. Чітке формулювання проблемного питання: постановка завдань, які закінчуються проблемним питанням, повинна здійснюватися викладачем.

2. Пояснення і опис проблемної ситуації: постановці завдань повинен передувати опис проблемної ситуації, причини її виникнення і її повна характеристика.

3. Участь студентів: студенти повинні брати участь на окремих етапах розв'язання проблемних питань у виконанні поставлених завдань: перевірка гіпотези, порівняння результатів тощо.

4. Зменшення допомоги викладача: ступінь допомоги викладача повинна зменшуватися поступово, а ступінь самостійності студентів – поступово збільшуватися з урахуванням зони найближчого розвитку студентів. Допомога викладача може здійснюватися у формі відкритих і закритих питань, альтернативних питань, дзеркальних питань, прийомів розуміючого слухання: резюмування, підсумовування, перефразування відповідей з наголосом на головному, коментарів, коротких пояснень.

5. Потрібен демократичний стиль спілкування з наголосом на спільному пошуці рішення проблеми, критика повинна бути відсутня, але можливі пояснення викладачем хибності рішень в кінці пошуку, потрібні правила спілкування між студентами, можливість всім висловитися, навчання регламенту спілкування в пошуку нового, колективному обговоренню.

6. Важливо не тільки здійснювати показ варіантів рішення проблеми і різних поглядів на саму проблему, важливим є показ зразків рішень проблеми з боку викладача, переваг і недоліків кожного рішення з різних позицій, навчання вибору рішення, яке буде найкращим для досягнення оставленої мети в заданих умовах.

7. Потрібна постійна зміна ролей студентів в рішенні навчальних проблем евристичними методами, відсутність позицій і розподілу на ролі за особливостями мислення, кожен повинен вміти бути виконавцем і керівником, критиком, генератором і експертом, модератором і учасником обговорення.

Зміст навчання передбачає і формування життєвих умінь. Наведемо їх перелік в узагальненому нами вигляді [6]:

1. Комунікативні вміння: вміння точно формулювати і висловлювати свої думки доступною дітям мовою, орієнтуватися у спілкуванні на їхню реакцію, користуватися риторичним інструментарієм (художньою виразністю, аргументацією, паузою, наочністю, ефектами релаксації, квантового вибросу інформації, перших фраз, візуального іміджу); вміння активно слухати дітей (нерефлексивне слухання, з'ясування, перефразування, здійснення резюме, відбиття почуттів); спілкування на основі емпатії (використання «Ти-висловлювань»); правильний вибір дистанції спілкування в залежності від мети спілкування; правильний вибір положення тіла для розмови; відмова у спілкуванні від позиції батька, спілкування на суб'єкт – суб'єктних засадах; ініціювання зусиль та їх спрямування на подолання психологічних бар'єрів спілкування (негативні установки на базі попереднього досвіду, невідповідність інтересів, цілей тощо); емоційних бар'єрів (невідповідність настроїв, подолання негативних емоцій, які деформують сприйняття); гностичних бар'єрів (використання доказової мови, чітких, коротких речень, зниження темпу мови); вміння готуватися до розмови (який результат я хочу одержати? якими аргументами довести його необхідність? як зацікавити, з чого почати розмову? як виглядати, де говорити, в який час? які спільні є цілі, інтереси? на які можливі знання можна спиратися?); вміння зацікавити розмовою (використання різних компліментів, апелювання до самостійності, дорослості, звернення по

імені, до тем, які цікавлять дітей, почуттів, взаємної вигоди, успіхів дітей, їхніх досягнень, показ перспективи, посилення на приклад членів референтної для дитини групи, використання проблемних запитань тощо); вміння керувати спілкуванням (використання інформаційних, дзеркальних, естафетних, опосередкованих і прямих питань, питань «чому», різних методів аргументації і фундаментального порівняння двобічної аргументації, зниженого темпу, позитивних відповідей, бумеранга, «да, але...», питань-капканів); вміння домовлятися на основі раціонального підходу (в куті зору – проблема, а не стосунки і не учасники); вміння критикувати та приймати критику; вміння висловлювати свої проблеми, бажання; вміння виявити емпатію; вміння виявити у розмові потреби, спонукати до висловлювання проблем, зберігати конфіденційність до них; вміння переконувати, розв'язувати конфлікти, загасити сварку, переключити увагу в розмові; вміння здійснювати аналіз спілкування (що допомагало, а що не сприяло досягненню результатів? Які докази спрацьовували і чому? Що можна використати в майбутньому? Від чого слід відмовитися? Де слід переглянути свої позиції і погляди і чому? Якої інформації було замало? Що нового дізналися? Чи були ви об'єктивними? тощо); вміння демократично спілкуватися (спонукати до висловлювання, відмовитися від критики ідей, спонукання до їх аналізу тощо); вміння захищатися від маніпуляції (пасивно, активно); вміння впливати різними способами (активно, пасивно, поєднуючи ці способи); вміння керувати конфліктами (розділяти і аналізувати причину і привід конфлікту, конфліктну ситуацію, діяти на основі взаємних інтересів, а не позицій, рівноваги, а не емоцій; змінювати конфліктну ситуацію, знижувати емоційне напруження, усунути привід і причину конфлікту через перерозподіл прав та обов'язків у колективі, досягнення згоди, зміну системи прийняття рішень, традицій, сімейних правил; використання в залежності від конфліктної ситуації і часу на її розв'язання стратегій подолання конфлікту); вміння відмовляти (з переконаннями, самоаналізом, навіюванням); вміння ефективно впливати як безпосередньо, так і через листи, телефон, тощо; вміння поважати іншу точку зору, виявляти толерантність до зовнішності, інтересів, нахилів, орієнтуватися у

спілкуванні на почуття, а не на емоції, на позитивне в людині; підкреслювати головне в розмові, здійснювати повтор в різних формах.

2. Прийняття рішень і критичне мислення: вміння виявляти схильності, потреби, проблеми; користуватися різними емпіричними методами педагогічних досліджень (спостереження, бесіди, інтерв'ю, аналіз продуктів дитячої праці і творчості тощо); вміння прогнозувати розвиток подій, здійснювати їх об'єктивний аналіз, оцінювати їхні наслідки; вміння знаходити різні варіанти рішень проблем, визначати стратегічні, тактичні цілі; формулювати довгочасні, середні за часом, короткотермінові завдання для дітей і себе, враховуючи можливості для розв'язання проблем, досвід, можливі труднощі; володіння різними методами аналізу рішень (структурним, причинно-наслідковим, історичним, морфологічним тощо), їх оцінки (класифікація пропозицій, аналіз плану, «аналіз ризику», ранжування пропозицій, порівняння тощо); вміння виявляти головне; вміння планувати; вміння бачити недоліки в своїх діях та діях інших; вміння розуміти та адекватно реагувати на вчинки інших; організації прийняття рішень різними способами в різних ситуаціях; вміння ідентифікації правильності інформації, визначення достовірності інформації та її джерел, аналізу інформації (фільтрації, відсічки, агрегації, аналіз слабких місць); вміння брати на себе відповідальність за свої вчинки і рішення; вміння здійснювати розв'язання проблеми нестандартними (евристичними) методами; вміння розподіляти обов'язки; вміння спільно виробляти і виконувати рішення, відмовившись від гендерних стереотипів, керуючись власною моделлю життя і інтересами, цілями колективу і кожного його члена; вміння аналізувати і враховувати можливості свого впливу на інших, наслідки розв'язання проблеми для інших; вміння поважати рішення іншого, право іншого на самореалізацію, на власні думки, емоції, поведінку та її самооцінку; прийняття рішення про свої проблеми; вміння не зважувати на те, як до вас ставляться інші, робити помилки, але й відповідати за них, свою поведінку; вміння жити за своїми цінностями і виробляти спільні цінності; вміння передбачати реакцію людини на запропонований варіант розв'язання проблеми; вміння усвідомлювати свої проблеми і потреби і відділяти їх від

проблем і потреб інших, але враховувати їх у плануванні життя; вміння наполягати на своїй участі у розв'язанні спільної проблеми, чи запросити до спільного прийняття рішення; вміння сформулювати очікувані результати, дійти згоди щодо шляхів їх досягнення, розподілу відповідальності, функцій, термінів виконання плану; вміння конструктивно критикувати запропоновані рішення (обирати об'єктивні критерії, діяти конкретно, спиратися на позитивне), оцінити рішення й проаналізувати його з різних боків.

3. Майстерність управління: вміння спрямувати себе та інших на позитивні зміни (власним прикладом, переконанням, навіюванням тощо); вміння будувати довіру і зберігати конфіденційність; вміння керувати емоціями, почуттями, мімікою, пантомімікою, голосом, своїм настроєм; захищати свої права; вміння організовувати свій час, настрій, дії та час, настрої, дії інших; вміння пробачати; вміння організовувати дозвілля; вміння виявити готовність до взаємодії; вміння самоконтролю поведінки; вміння об'єктивно оцінювати себе та інших; доглядати за собою; вміння користуватися авторитетом, підтримувати його, не підкоряючи дітей; вміння позитивно мислити; вміння брати на себе відповідальність за всіх у важкий час, розподіляти обов'язки, спонукати дітей до виявлення активності і самостійності; створювати для цього умови; вміння відділяти бажання від проблем людей, жити своїм життям; вміння прийти на допомогу; вміння керувати своїми емоціями, зважувати на гендерні відмінності у їх вияві і розумінні; вміння поважати себе, усвідомлювати власні потреби і знаходити самостійні шляхи їх задоволення, уникаючи перекладу відповідальності на інші плечі і маніпуляцій; вміння здійснити опір насильству і створити умови для його запобігання своєю невіктимною поведінкою; уникаючи конфліктів; вміння організувати свій час, діяльність, самореалізуватися, знайти собі власні інтереси; вміння поєднувати сімейні і професійні справи; вміння релаксації; мати позитивні настанови щодо себе і інших, довіра; вміння захищати свої права, виконувати свою роль, обов'язки; вміння здійснювати самооцінку своєї особистості і на цій основі займатися самовдосконаленням; вміння здійснювати самоконтроль за своєю зовнішністю, звичками, діяльністю, мовою; вміння

виявляти свої почуття; вміння не звинувачувати, а змінювати ситуацію; вміння поважати і любити інших та себе такими, якими ви є, усвідомити свою цінність, неповторність; вміння виявляти вимогливість; вміння долати страх, емоційне напруження; вміння дотримуватися правил, дисципліни, режиму; вміння досягати поставлених цілей і виявляти водночас гнучкість у стосунках [6].

Формування життєвих умінь можливе в позааудиторній роботі на тренінгах та через впровадження окремих навчальних дисциплін. Під час вивчення інших дисциплін це є можливим через включення у відповідну діяльність, яка сприяє їх формуванню. Такою діяльністю може бути участь в дискусіях, організаційно-діяльнісних та рольових іграх, колективних методах навчання, під час самостійної роботи, виконання індивідуально-дослідницьких завдань. Позааудиторна робота передбачає участь у тренінгах, таборах, колективній творчій діяльності. Це сприяє розвитку як креативності, так і самостійності, активності. Тематику тренінгів для студентів можуть бути прийняття рішень, критичне мислення, комунікативні вміння, імідж, конфлікти.

У зв'язку з тим, що компетентнісний підхід вимагає опори в навчанні на професійних функціях і професійних задачах майбутнього соціального педагога, доцільно під час навчання використовувати як лінійну організацію навчання (коли всі дисципліни вивчаються за ускладненням), так і інтегровані предмети на старших курсах бакалаврату і в магістратурі для цілісного погляду на проблему (з точки зору різних наук) і поєднання всіх функцій у професійну діяльність. Прикладом можуть бути предмети: «Дитинознавство», «Родинознавство», «Усвідомлене батьківство», «Дозвіллезнавство». Їх краще вивчати в організаційно-діяльнісних іграх і на тренінгах. Такі дисципліни сприяють формуванню загальних компетентностей через те, що вони передбачають високий рівень узагальнення з кількох дисциплін, знання і вміння з різних дисциплін, які тепер можна застосувати в нових умовах і перенести їх на ці нові умови. Саме це і є ознакою творчості – застосування знань та умінь в нових умовах. До того ж критичне мислення і прийняття рішень формуються на зовсім іншому рівні – міждисциплінарному, що важливо саме для загальних компетентностей. Розкриємо стисло тематику такої можливої навчальної

дисципліни як «РОДИНОЗНАВСТВО» для магістрів у названому контексті як приклад змісту навчання (запропоновано нами):

Модуль 1. Родинознавство як вчення про життя і проблеми сім'ї.

- Лекція 1. Сучасні наукові підходи до розуміння сім'ї і шлюбу.
- Лекція 2. Проблеми і характеристика сучасної української сім'ї.
- Лекція 3. Розвиток сім'ї – сутність, етапи, механізм.
- Лекція 4. Сім'я як суб'єкт та об'єкт соціалізації.

Модуль 2. Правові основи діяльності і розвитку сім'ї.

Модуль 3. Політичні умови життя і розвитку сім'ї

- Лекція 1. Моделі соціальної політики про підтримку і розвиток сім'ї
- Лекція 2. Гендерна політика про розвиток сім'ї.
- Лекція 3. Соціальний захист сім'ї.
- Лекція 4. Сім'я як об'єкт політики в сфері соціальної роботи.
- Лекція 5. Демографічна політика і сім'я.
- Лекція 6. Державна сімейна політика в Україні.
- Лекція 7. Охорона материнства, батьківства і дитинства.

Модуль 4. Народознавство про сім'ю.

- Лекція 1. Народна педагогіка про сім'ю.
- Лекція 2. Народні традиції, обряди щодо життя і розвитку сімей в Україні.

Модуль 5. Створення соціальних умов для розвитку сім'ї.

- Лекція 1. Родиноцентричний підхід в роботі з сім'єю.
- Лекція 2. Соціальний менеджмент в роботі з сім'ями.
- Лекція 3. Соціальні служби роботи з сім'ями.
- Лекція 4. Державні програми, соціальні послуги сім'ям, соціальні стандарти послуг щодо підтримки і розвитку сімей в Україні.

Модуль 6. Соціальна робота щодо розвитку сім'ї.

- Лекція 1. Філософські основи соціальної роботи з сім'єю.
- Лекція 2. Психологічні основи соціальної роботи з сім'єю.

- Лекція 3. Соціально-педагогічні основи соціальної роботи з сім'єю.
- Лекція 5. Наукові підходи до соціальної роботи щодо розвитку сім'ї.

Модуль 7. Теорія і практика роботи з сім'єю за кордоном.

- Лекція 1. Історичні аспекти підтримки і розвитку сім'ї.
- Лекція 2. Сучасна зарубіжна соціальна робота з сім'єю.

Модуль 8. Досвід соціальної роботи щодо розвитку сімей в Україні.

- Лекція 1. Витоки соціальної роботи з сім'єю в Україні.
- Лекція 2. Сучасна соціальна робота з сім'єю в Україні. Робота школи з сім'єю. Робота ЦСССДМ. Робота НДО. Робота церкви. Робота інших організацій та установ. Робота з сім'єю в громаді.

Модуль 11. Методичні основи соціальної роботи з сім'єю.

- Лекція 1. Підходи «допомога для самопомоги».
- Лекція 2. «Кризове втручання» в соціальній роботі.

Модуль 12. Технології розвитку сім'ї в соціальній роботі.

- Лекція 1. Діагностика проблем сім'ї.
- Лекція 2. Мотивація сімей до участі в соціальній роботі.
- Лекція 3. Планування роботи з сім'ями.
- Лекція 5. Зміст соціальної роботи.
- Лекція 6. Технології соціальної роботи.
- Лекція 7. Контроль та оцінка результатів соціальної роботи.

Модуль 13. Соціальна робота з підтримки і розвитку різних типів сімей.

- Лекція 1. Соціальна робота з ДБСТ і прийомними сім'ями.
- Лекція 2. Соціальна робота з сім'ями, де є насильство.
- Лекція 3. Соціальна робота з дистантними сім'ями.
- Лекція 4. Соціальна робота з сім'ями, де є ВІЛ – інфіковані.
- Лекція 5. Соціальна робота з сім'ями, де є діти з особливими потребами.
- Лекція 6. Соціальна робота з сім'ями з випускників шкіл-інтернатів.
- Лекція 7. Соціальна робота з неповними сім'ями.

- Лекцій 8. Соціальна робота з ВПО.

Модуль 14. Перспективи розвитку сімей в Україні.

- Лекція 1. Експериментальні моделі роботи з сім'єю.
- Лекція 2. Нові технології роботи з сім'єю.

Вважаємо, що з метою формування загальних компетентностей можуть бути запропоновані для вибору студентів предмети, які сформовані за професійними функціями соціального педагога в різних сферах професійної діяльності – «Соціальна профілактика негативних явищ у освітньому середовищі», «Реабілітологія», «Ведення випадку в соціальній роботі», «Супровід осіб в складних життєвих обставинах» тощо. Такі предмети краще вивчати через моделювання ситуацій в кейсах, дидактичних іграх, на тренінгах цілий день, під час виїзних занять в соціальні служби.

Висновки. Таким чином, формування загальних компетентностей майбутнього соціального педагога в закладі вищої освіти є актуальним в контексті нових вимог до розроблення освітніх програм і є можливим за таких умов:

1. Змін у змісті навчання (навчальному плані), де потрібні як дисципліни інтегровані, так лінійні (що реалізує ідею концентричності програм навчання і їх поступове ускладнення, а також розгалуженість програм). Інтегровані дисципліни не є сьогодні поширеними і вживаними в навчальних планах закладів вищої освіти, але вони є важливими для формування загальних компетентностей на високому рівні в магістратурі. Це можуть бути дисципліни за вибором студентів чи за вибором університетів.

2. Об'єктивному доборі методів і форм навчання, які імітують професійну діяльність соціального педагога і рішення його професійних задач на відповідних місцях роботи у певних установах. Потрібно застосовувати форми і методи навчання евристичного характеру, а також ті, що спрямовують студентів до самостійної роботи по всіх навчальних дисциплінах (а це потребує відповідної спеціальної підготовки сучасних викладачів).

Перспективами подальших досліджень є визначення можливостей формування загальних компетентностей у працюючих соціальних педагогів в процесі підвищення кваліфікації.

Література

1. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання – навчальний посібник / Лозова В. І., Троцько Г. В. – Харків: ОВС, 2002. – 498 с.
2. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.
3. Трубавіна І. М (2016). Вища освіта в контексті андрогогічної моделі навчання / Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Педагогічні науки. – № 6 (303) жовтень 2016 Частина 2. – С. 114–124.
4. Трубавіна І. М., Рижкова А. Ю. (2014) Інтенсифікація навчання студентів у ВНЗ як основа вимог до оновлення підручників / Проблеми сучасного підручника. – 2014. – Вип. 14. – С. 747–753.
5. Трубавина И. Н. (2015). Возможности использования активных и интерактивных методов обучения в повышении квалификации социальных работников и социальных педагогов Украины /Трубавина Ирина Николаевна. – Журнал sci-article, №12 декабрь / http://sci-article.ru/number/12_2015.pdf#page=152
6. Трубавіна І. М. (2007). Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика : [монографія] / Ірина Миколаївна Трубавіна. – Х. : Нове слово, 2007. – 395 с.
7. Трубавина И. Н., Троцько А. В. (1998) Основы эвристической деятельности в управлении. – Харків : ХДПУ. – 211 с.

References

1. Lozova V. I. (2002) Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia – navchalnyi posibnyk / Lozova V. I., Trotsko H. V. Kharkiv: OVS, 498 p. [in Ukrainian]
2. Rozroblennia osvitnikh proham. Metodychni rekomendatsii / Avt.: V. M. Zakharchenko, V. I. Luhovyi, Yu. M. Rashkevych, Zh. V. Talanova / Za red. V. H. Kremenii. Kyiv : DP «NVTs «Priorytety», 2014. 120 p. [in Ukrainian]
3. Trubavina I. M (2016). Vyshcha osvita v konteksti androhohichnoi modeli navchannia / Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – Pedahohichni nauky. – № 6 (303) zhovten 2016 Chastyna 2. – pp. 114–124. [in Ukrainian]
4. Trubavina I. M., Ryzhkova A. Yu. (2014) Intensyfikatsiia navchannia studentiv u VNZ yak osnova vymoh do onovlennia pidruchnykiv / Problemy suchasnoho pidruchnyka. Vyp. 14. pp. 747–753. [in Ukrainian]
5. Trubavina I. N. (2015). Vozmozhnosti ispol'zovaniia aktivnyh i interaktivnyh metodov obuchenija v povyshenii kvalifikatsii social'nyh rabotnikov i social'nyh pedagogov Ukrainy /Trubavina Irina Nikolaevna. – Zhurnal sci-article, №12 dekabr' / http://sci-article.ru/number/12_2015.pdf#page=152 [in Russian]
6. Trubavina I. M. (2007). Sotsialno-pedahohichna robota z simieiu v Ukraini: teoriia i metodyka : [monohrafiia] / Iryna Mykolaivna Trubavina. Kharkiv : Nove slovo, 395 p. [in Ukrainian]
7. Trubavina I. N., Trocko A. V. (1998) Osnovi jevrysticheskoi dejal'nosti v upravlenii. Harkiv : HDPU. 211 p. [in Russian].

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
КУЗЬМІНА О. В. ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	15
САЯПІНА С. А. ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ЯК СТРИЖНЕВА МЕТА ВИХОВНОЇ РОБОТИ СУЧАСНОГО ДНЗ	41
ТРУБАВІНА І. М., ЦИБУЛЬКО Л. Г. ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У СВІТЛІ НОВИХ ВИМОГ ДО РОЗРОБКИ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ	60
БЛИЧЕНКО О. Л. ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	79
PONOMAROVA G., KHARKIVSKA A., MOLCHANIUK O. THEORETICAL ASPECTS OF TEACHERS' TRAINING AND ANALYSIS OF DEVELOPMENT PROGRAMS QUALITY IN INSTITUTIONS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION	99
РОГАНОВА М. В., ЧАГОВЕЦЬ А. І. ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	115
ПОНОМАРЬОВА Г. Ф., СТЕПАНЕЦЬ І. О., АПРЕЛЄВА І. В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОБОТА У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	131
БІЛЕЦЬКИЙ О. А. ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ (ДРУГА	